

*e-ISSN: 2636-8730

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 02.04.2026

*Kabul Tarihi / Accepted: 11.05.2026

*Atıf Bilgisi: Küçükyıldız, İ. (2026). “Ksenophon’un *Anabasis* IV. Kitabı’nda Savunma Stratejisi Olarak Taş Yağışı ve Taş Yuvarlama”. Hars Akademi, 9 (1), 29-39.

*Citation: Küçükyıldız, İ. (2026). “Stone Barrages and Stone Rolling as Defensive Strategies in Book IV of Xenophon’s *Anabasis*”. Hars Akademi, 9 (1), 29-39.

KSENOPHON’UN *ANABASIS* IV. KİTABI’NDA SAVUNMA STRATEJİSİ OLARAK TAŞ YAĞIŞI VE TAŞ YUVARLAMA

İshak KÜÇÜKYILDIZ*

Öz

Xenophon’un *Anabasis* (Ἀνάβασις) adlı eseri, MÖ 401 yılında Pers coğrafyasında mahsur kalan Hellen paralı askerlerinin Karadeniz’e ulaşmak için gerçekleştirdikleri geri çekilişi ayrıntılı biçimde aktaran önemli bir tarihsel kaynaktır. Eser, ordunun farklı topografik ve beşerî çevre koşulları karşısında geliştirdiği mücadele stratejilerini izlemeye imkân vermektedir. Özellikle IV. Kitap, dağlık alanlarda yerel toplulukların savunma pratikleri ile Hellen ordusunun bunlara karşı geliştirdiği taktikleri ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, IV. Kitap’ta öne çıkan taş yağışı ve taş yuvarlama uygulamaları, arazi unsurlarının doğrudan silaha dönüştürüldüğü savunma stratejileri olarak ele alınmaktadır. Kardukh ve Taokh sahaları, bu taktiklerin coğrafya ile ilişkisini açık biçimde göstermektedir. Buna karşılık Hellen birlikleri, arazinin sağladığı korunaklı unsurları kullanma, düşmanın taş stokunu tükettirme, tehlikeli alanları kısa süreli manevralarla aşma ve yüksek noktaları ele geçirme gibi karşı taktikler geliştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Anabasis*, taş yuvarlama, taş yağışı, askerî coğrafya, yükseklik üstünlüğü.

STONE BARRAGES AND STONE ROLLING AS DEFENSIVE STRATEGIES IN BOOK IV OF XENOPHON’S *ANABASIS*

Abstract

Xenophon’s *Anabasis* is an important historical source that provides a detailed account of the retreat undertaken by Greek mercenaries stranded in Persian territory in 401 BCE as they sought to reach the Black Sea. The work makes it possible to trace the strategies of struggle developed by the army in response to diverse topographical and human environmental conditions. In particular, Book IV reveals the defensive practices of local communities in mountainous regions and the tactics developed the Greek army in response to them. In this study, the practices of stone barrages and stone rolling, which stand out in Book IV, are examined as defensive strategies in which elements of the terrain were directly transformed into weapons. The Karduchian and Taochian regions clearly demonstrate the relationship between these tactics and geography. In response, the Greek forces developed counter-tactics such as making use of the protective features provided by the terrain, exhausting the enemy’s stone supply, crossing dangerous areas through short, controlled maneuvers, and seizing elevated positions.

Keywords: *Anabasis*, stone rolling, stone barrages, military geography, height advantage.

* Dr. Öğr. Üyesi., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye. ishakkucukyildiz@artvin.edu.tr / ORCID: 0000-0002-2720-9408.

Giriş¹

Antik Çağ yazarlarının farklı edebî türlerde kaleme aldıkları metinlerde savaş olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Askerî liderlik yöntemlerinin bu anlatılarda dikkat çeken unsurlar arasında yer alması da bu durumla yakından ilişkilidir. Zira bu metinlerin kaleme alındığı ve okunduğu toplumsal çevrede, bir ordunun etkili biçimde yönetilmesi önemli bir askerî yetkinlik alanı olarak görülmüştür (Moore 2013: 457). Nitekim antik savaşlarda savunma başarısı, yalnızca asker sayısı ve silah gücüyle değil, arazinin askerî bir avantaja dönüştürülmesiyle de yakından ilişkilidir. Özellikle dağlık sahalarda dar geçitler, sarp yamaçlar ve nehir hatları düzenli orduların ilerleyişini yavaşlatmaktadır. Bu unsurlar, aynı zamanda yerel güçlere asimetrik üstünlük sağlayan doğal savunma alanları hâline gelmektedir. Ksenophon'un *Anabasis*'inin (*Ἀνάβασις*) IV. Kitap'ı, fiziksel çevrenin savaş anlatısında belirleyici bir unsur hâline geldiğini göstermektedir. Nitekim modern literatürde de *Anabasis*'te çevrenin çoğu kez aşılması gereken engeller bütünü olarak temsil edildiği belirtilmektedir (Harman 2015: 10-12).

Bu çerçevede IV. Kitap'ta Karduklar ve Taoklar tarafından uygulanan taş yağışı ve taş yuvarlama taktikleri, basit ve rastlantısal yöntemler olmaktan ziyade, yüksek araziye savunma lehine kullanan hesaplı stratejiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ksenophon'un anlatısında bu taktikler, geçitleri kapatma, yürüyüş düzenini bozma, artçı birlikleri yıpratma, nehir geçişlerini tehlikeye sokma ve düşman üzerinde sürekli bir psikolojik baskı kurma işlevi görür. Ayrıca IV. Kitap'ın coğrafi yapısının anlatının askerî mantığıyla sıkı biçimde örüldüğü, yani topoğrafyanın sadece betimlenmediği, doğrudan taktik ve güzergâh tercihlerine yön verdiği çeşitli çalışmalarda da belirtilmektedir (Tuplin, Brennan 2022: 106, 116-117).

Bu noktada, Ksenophon'un aktardığı taş yağışı ve taş yuvarlama uygulamalarını, Antik Çağ savaş teknolojisinin daha geniş "taş kullanımı" geleneği içinde değerlendirmek mümkündür. Dağlık arazide yukarıdan aşağıya doğru yuvarlanan veya fırlatılan taşlar, doğal eğim ve yer çekiminden yararlanan düşük teknolojili savunma araçlarıdır. Buna karşılık, özellikle Klasik ve Hellenistik dönemlerden itibaren taşın savaş alanında mekanik düzenekler aracılığıyla da kullanıldığı görülmektedir. Antik topçu teknolojisi üzerine yapılan çalışmalar, mancınık ve katapult türü araçların yalnızca ok ya da mızrak benzeri cisimleri değil, belirli ağırlıklardaki taşları da fırlatmak üzere geliştirildiğini göstermektedir (Marsden 1969: 5; Soedel, Foley 1979: 150-160; Campbell 2003: 3, 11, 17; Rossi 2012: 1-2). Antik kaynaklarda ve modern literatürde taş fırlatan makineler için lithobolos ve petrobolos gibi terimler kullanılmaktadır. Bu makineler özellikle kuşatma savaşlarında surlara, kulelere ve yoğun birlik düzenlerine karşı etkili askerî araçlar olarak değerlendirilmektedir (Hacker 1968: 35-37; Rihl 2007: 26; Campbell 2011: 682, 685, 689).

Campbell'in antik katapultlar üzerine yaptığı değerlendirmeye göre Grek yazarlar, zaman zaman ok fırlatan makineler ile taş fırlatan makineler arasında ayrım yapmıştır. Taş fırlatan düzenekler için ise lithobolos veya petrobolos terimleri kullanılmıştır. Aynı çalışmada Roma döneminde de ok atan scorpio ile taş atan ballista arasında işlevsel bir ayrım yapıldığı ifade edilmektedir (Campbell 2011: 682, 685, 689, 697). Benzer biçimde Marsden'in antik topçu teknolojisine ilişkin klasik çalışması, antik savaş makinelerini uzun menzile ok veya taş fırlatmak üzere tasarlanmış karmaşık mekanik düzenekler olarak ele almaktadır (Marsden 1969: 5). Ayrıca Marsden, katapult teknolojisinin MÖ IV. yüzyılda Syrakousai tiranı I. Dionysios döneminde gelişmeye başladığını, ilk örneklerin daha çok ok fırlatan türde olduğunu, taş fırlatan katapultların ise özellikle Makedon ve Hellenistik kuşatma savaşları bağlamında belirgin biçimde önem kazandığını belirtmektedir (Marsden 1969: 48-66; Campbell 2003: 4-5; Lucas 2022: 131).

Ksenophon'un *Anabasis*'i üzerine yapılan araştırmalar, büyük ölçüde ordunun hayatta kalma stratejileri, güzergâh ve coğrafya bilgisi, çevresel koşullar, liderlik, etnik karşılaşmalar ve anlatı kurgusu etrafında yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede Lee (2007: 257, 266, 273), eseri askerî organizasyon, ikmal, hareket kabiliyeti ve birliklerin zorlu çevre koşulları karşısında geliştirdiği uyum stratejileri bakımından değerlendirirken Rood (2014), *Anabasis*'te mekân ve peyzajın yalnızca betimleyici unsurlar olmadığını, anlatının kuruluşunda ve askerî tecrübenin anlamlandırılmasında belirleyici bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Benzer biçimde Dan (2014), Ksenophon'un coğrafi algısını ve metinde yer alan mekânsal kurguyu, Hellen dünyasının yapısı bağlamında inceleyerek coğrafyanın metinsel temsil gücünü ortaya koymaktadır. Bunun yanında Harman

¹ Bu çalışmada kullanılan geçit inkârı, psikolojik yıpratma, taş stoku tüketimi gibi ifadeler, modern askerî terminolojinin birebir tarihsel karşılıkları değil; metindeki taktik işleyişi analitik olarak görünür kılmak üzere kullanılan açıklayıcı kavramlardır.

(2015), geri dönüş anlatısını yabancı çevre, hareket ve kimlik ilişkisi bakımından ele almaktadır. Bununla birlikte Ager (2023) çalışmasında paralı asker topluluğunun iç dinamiklerini ve sosyal etkileşim biçimlerini ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmalarla birlikte, *Anabasis*'in özellikle IV. Kitap'ında görülen taş yağışı ve taş yuvarlama uygulamalarını, topografya ile bütünleşen müstakil bir savunma tekniği olarak ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Hellen birliklerinin bu uygulamalara karşı geliştirdiği karşı taktikleri inceleyen araştırmaların da yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu stratejiler, dağlık arazi savaşlarında doğal çevrenin savunma sistemine dönüştürülmesi, yüksekliğin menzil ve etki gücünü artıran bir unsur olarak kullanılması ve düzenli ilerleyişin düşük teknolojiye fakat etkili araçlarla kesintiye uğratılması bakımından özel bir önem arz etmektedir. Doğu Karadeniz, Khalybler, Kolkhis ve Tao/Taokh sahasına ilişkin literatür de bölgenin etnik ve coğrafi yapısının antik kaynaklarda sabit ve tartışmasız biçimde verilmediğini göstermektedir. Demir'in Doğu Karadeniz kavimleri ve Hellen-Kolkhis ilişkileri üzerine çalışmaları (Demir 2009; 2016) ile Korkmaz ve Emir'in (2025) Pontos ve Kolkhis halklarının savunma stratejilerini coğrafya ve askerî taktiklerle birlikte değerlendiren araştırması, bölgedeki topografinin çatışma dinamiklerini biçimlendiren temel etkenlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Tao bölgesinin lokalizasyonu ve Taokhların yerleşim sahası konusunda literatürde kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bölge, farklı araştırmalarda Çoruh Havzası, Oltu çevresi, Yukarı Fırat kaynak alanı ve Güneybatı Gürcistan'a uzanan geçiş kuşağı içinde ele alınmaktadır. Bu nedenle, Taokh coğrafyasına ilişkin değerlendirmelerde kesin sınırlandırmalar yapmak yerine, bu coğrafyayı Doğu Karadeniz ile iç bölgeler arasındaki dağlık temas sahası çerçevesinde değerlendirmek isabetli görünmektedir.

1. Kardukh Dağları'nda İlk Karşılaşmalar ve Psikolojik Baskı

Hellen ordusu Tigris/Tigres² (Dicle [Τίγρις/Τύρρης]) Nehri'nin geçit vermemesi ve Kardukh Dağları³'nın sarp yapısı nedeniyle yeni bir güzergâh belirlemek zorunda kalmıştır. Bölgede esirlerden alınan bilgiler doğrultusunda, Kardukh Dağları aşıldığında Armenia'ya ve Tigres'in kaynaklarına ulaşılabilceği öğrenilmiştir. Ayrıca Euphrates (Fırat [Εὐφράτης])⁴'in kaynaklarının da bu bölgeye yakın olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine generaller, Kardukh ülkesinden ilerlemeye karar vermiştir. Bu ilerleyiş sırasında hem yerli halkın dikkatini çekmemeye hem de stratejik üstünlük sağlamak için dağ zirvelerini düşmandan önce ele geçirmeye çalışmışlardır. Hellen ordusu, gecenin son nöbet vaktinde karanlıktan yararlanarak ovayı geçmiş ve şafakla birlikte dağlık bölgeye ulaşmıştır. Kheiriosophos öncü kuvvetlerin ve hafif piyadelerin başında ilerlerken Ksenophon artçı ağır piyadelerle geriden hareket etmiştir. Düşman farkına varmadan dağın zirvesi ele geçirilmiş, ardından çevredeki köylere yönelinmiştir. Bu gelişme üzerine Kardukhlar kadın ve çocuklarını alarak dağa çekilmişlerdir. Boşaltılan evlerde çok miktarda erzak ve bakır eşya bulunmasına rağmen Hellenler yalnızca zorunlu ihtiyaçları doğrultusunda erzağa el koymuş, diğer eşyalara dokunmamış ve kaçan halkı takip etmemiştir. Bunun nedeni, Kardukhların Pers kralına düşman olmaları sebebiyle Hellenlere dostça davranabileceklerinin düşünülmesidir. Ancak Kardukhlar, yapılan çağrılara karşılık vermemiş ve herhangi bir dostluk işareti göstermemiştir. Hellen ordusu, Kardukh ülkesine girdiğinde dar geçitlerde pusu kuran yerli halkın saldırılarına maruz kalmıştır. Bu saldırılarda taşlar, oklarla eş zamanlı olarak birer taciz ve imha silahı olarak kullanılmıştır (Ksen. *Anab.* IV. 4.1.1-4.1.10).

Ksenophon'un *Anabasis* IV. Kitap'ında devam eden kısımda stratejik açıdan öne çıkan husus, Hellen ordusunun dar geçitlerde sürekli taciz saldırılarına uğraması ve bu nedenle düzenli ilerleyişinin bozulmasıdır. Şiddetli fırtına ve erzak yetersizliği altında yürüyen ordu, özellikle artçı birlikler üzerinde yoğunlaşan ok ve

² Dicle Nehri, Türkiye'de yaklaşık 523 km boyunca akış gösteren ve Batı Asya'nın önemli akarsularından biri olan büyük bir nehidir. Kaynağını Elazığ yakınlarındaki Hazar Baba çevresi ile Doğu Anadolu dağlık alanlarından alan nehir, Maden yöresinden geçtikten sonra güneydoğu istikametinde dar vadiler boyunca ilerler. Diyarbakır çevresinden itibaren birçok kuzey ve güney kaynaklı akarsuyu bünyesine katarak büyür; son olarak Botan Suyu ile birleşip güneye yönelerek Fırat ile kavuşuncaya kadar akışını sürdürür (Onüçyıldız, Abdulkahsın, Büyükkaracığan 2016: 126; Köroğlu 2012: 18; Yiğit 2020: 22).

³ Genel olarak Dicle'nin yukarı havzasında, Cizre'nin kuzeyi ile Şırnak çevresinde uzanan sarp dağlık kuşakla ilişkilendirilmektedir. Modern araştırmalarda bu saha, bazı yorumcular tarafından Cudi Dağı ve çevresiyle, bazılarında ise daha geniş bir çerçevede Botan Vadisi'ne açılan dağlık alanlarla özdeşleştirilmektedir. Bununla birlikte, güzergâhın ayrıntıları ve coğrafi sınırları konusunda araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Nitekim yakın tarihli bir çalışma, en muhtemel yerleşimi modern Cizre'nin kuzeyindeki dağlar ile Bohtan Nehri'nin güneyindeki saha olarak değerlendirmektedir (Marciak 2012: 175-176; Dandamayev 1990).

⁴ Fırat, Doğu Anadolu'da doğan Murat ve Karasu başta olmak üzere birçok kolun birleşmesiyle oluşmaktadır. Ağrı Dağı çevresinden kaynaklanan Murat Nehri ile Erzurum yöresinden gelen Karasu'nun Keban yakınlarında birleşmesinden sonra Fırat adını alan nehir, Türkiye, Suriye ve Irak toprakları boyunca akarak Dicle ile birleşmektedir (Onüçyıldız, Abdulkahsın, Büyükkaracığan 2016: 123; *Encyclopaedia Britannica*, t.y.).

sapan saldırıları sebebiyle hem savunma yapmak hem de geri çekilmeden ilerlemek zorunda kalmıştır. Kheirisophos'un öncü kuvvetlerle hızla ilerlemesi, Ksenophon komutasındaki artçı birliklerin ise geride ağır baskı altında kalması, birlikler arasında koordinasyon sorununa yol açmış; bunun sonucunda iki seçkin askerin kaybı gibi ciddi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu kriz, kısa sürede yeni bir stratejik değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir. Önlerindeki ana geçidin düşman tarafından tutulduğu anlaşıncaya, Ksenophon'un ele geçirdiği esirlerden istihbarat alınmış ve alternatif bir güzergâhın varlığı öğrenilmiştir. Böylece doğrudan ana geçide yüklenmek yerine, düşmanın hâkim olduğu yüksek noktayı ele geçirmeye dayalı yeni bir plan geliştirilmiştir. Bu amaçla ağır ve hafif piyadeler arasından gönüllü birlikler seçilmiş, saldırı gücü hareket kabiliyeti yüksek unsurlarla takviye edilmiştir. Bu durum Hellen komutanlarının arazi şartlarına, düşman baskısına ve ani gelişen tehditlere karşı istihbarata dayalı, esnek ve hedef odaklı bir strateji geliştirdiklerini göstermektedir. Temel amaç, dar boğazda yıpranmak yerine kritik yüksek araziye ele geçirilerek ilerleyişin önünü açmaktır (Ksen. *Anab.* IV.4.1.12-4.1, 28).

Bu bilgiler, dar geçitlerin savunma lehine kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca yükseklik hâkimiyeti belirleyici bir avantaj sağlamış, pusu taktikleri taş ve ok saldırılarıyla birleşerek etkili bir yıpratma savaşına dönüşmüştür. Kardukhlar, araziye yalnızca bir geçiş alanı olarak görmemiş, savaşın seyrini belirleyen etkili bir savunma aracı hâline getirmiştir. Artçı birliklere yönelik saldırılarla Hellen ordusunun yürüyüş düzenini bozmayı ve ilerleyişini yavaşlatmayı hedeflemişlerdir. Bu yönüyle taş ve okun birlikte kullanımına dayanan saldırılar, geçit kontrolü, yükseklik üstünlüğü ve artçıyı yıpratma esasına dayanan planlı bir dağ savaşı stratejisinin parçası olduğunu göstermektedir.

2. Dar Geçitlerde Devasa Kayaların Stratejik Kullanımı

Bu bölümde savunma stratejisi bakımından öne çıkan nokta, düşmanın geçidi doğrudan silahlı çatışmaya girmeden kontrol etmesidir. Düşman, yüksek arazinin sağladığı üstünlükten yararlanarak taş yuvarlama taktiğiyle geçiş hattını denetim altında tutmuştur. Kheirisophos ile Ksenophon, bir yandan gönüllü birlikleri tepeyi ele geçirmek üzere gece harekâtına sevk ederken diğer yandan Ksenophon artçı birliklerle görünür geçide yönelerek düşmanın dikkatini başka yöne çekmeye çalışmıştır. Ancak artçı birlikler geçide çıkan yolun kenarındaki uçuruma ulaştıklarında “barbarlar” üzerlerine hem çok büyük hem de daha küçük kayalar yuvarlamaya başlamıştır. Bu kayaların kayalıkla çarparak parçalanması ve geniş bir alana yayılması, saldırının etkisini artırarak dar geçidin ötesinde vadinin tamamını tehlike sahasına dönüştürmüştür. Böylece taş yuvarlama, düşmanın sınırlı bir noktayı geniş etki alanına sahip bir savunma hattına dönüştürmesini sağlayan etkili bir arazi savaşı taktiği olarak öne çıkmıştır. Ksenophon, bu durumu “*sabaha kadar devam eden gürültüden anlaşıldığı kadarıyla gece boyunca kaya yuvarlamaya devam ettiler*” şeklinde aktararak saldırının hem fiziksel hem de askerlerin dinlenmesini engelleyen psikolojik bir unsur olduğuna dikkat çekmiştir (Ksen. *Anab.* IV. 4.2.1-4.2.4).

Gönüllü birlikler, kılavuz eşliğinde düşmanın arkasından dolaşarak geçide hâkim noktadaki nöbetçileri gafil avlamış ve stratejik bir tepeyi ele geçirmiştir. Her ne kadar asıl zirveye ulaşamamış olsalar da bu mevki, düşmanı yandan baskı altına almak için yeterli olmuştur. Sabah sisinden yararlanarak sessizce ilerlemiş, borazan işaretleriyle ani saldırıya geçmişler ve düşmanı geçidi terk etmeye zorlamışlardır. Bunun üzerine Kheirisophos öndeki kuvvetlerle, Ksenophon ise artçı birliklerin bir kısmıyla ilerleyişi sürdürmüştür. Özellikle Hellenlerin tepeye tırmanışı sırasında düşmanın ok ve taş atışlarıyla savunma yaptığı görülmektedir. Bu durum, yüksek araziye elinde tutan tarafın menzilli saldırılarla geçişi zorlaştırdığını göstermektedir. Ancak Hellenler, düzenlerini bozmadan ve karşı tarafa geri çekilme imkânı bırakan kontrollü bir saldırı düzeniyle yükselerek düşmanı mevzisini terk etmeye zorlamayı başarmıştır (Ksen. *Anab.* IV. 4.2.5-4.2.12).

Yukarıda metinde geçen bilgiler, taş yuvarlamanın ani bir saldırı biçiminin yanında dar geçidi işlevsiz hâle getirerek geçişi engellemeye yönelik bir “geçit inkârı” stratejisi olarak kullanıldığını göstermektedir. Yüksek arazinin sağladığı avantaj sayesinde savunmacılar, sınırlı bir geçiş hattını doğrudan kontrol altında tutmakla kalmamış, yuvarlanan kayaların parçalanarak geniş bir alana yayılması sonucunda vadinin tamamını tehdit eden genişletilmiş bir savunma sahası oluşturmuştur. Saldırının gece boyunca sürmesi, bu taktiğin sadece fiziksel zarar verme amacı taşımadığını göstermektedir. Aynı zamanda karşı tarafın dinlenmesini engellemiş, moralini zayıflatmış ve sürekli baskı altında tutarak yıpratıcı bir etki oluşturmuştur. Dolayısıyla burada taş

yuvarlama, topografyanın savunma lehine askerileştirilmesini sağlayan, geçit kontrolü, alan genişletme ve düşmanı çok yönlü yıpratma esasına dayalı gelişmiş bir dağ savaşı taktiği olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda Ksenophon'un belirtmiş olduğu taş yuvarlamaya Driloslar⁵'da da karşılaşılmaktadır (Ksen. *Anab.* V. II. I). Bu halk, derin vadilerle çevirili ulaşımın oldukça zor olduğu bölgelerde yaşamayı tercih etmiştir. Driloslar, savunmada yalnızca doğanın sunduğu korumaya dayanmayıp bu avantajı insan yapımı tahkimatlarla güçlendirmiştir. Hendekler, istihkâm duvarları, dış kale, ahşap kuleler ve iç kaleden oluşan çok katmanlı savunma sistemi, düşmanı doğrudan durdurmadan çok onu aşama aşama yıpratmayı, yavaşlatmayı ve düzensizliğe sürüklemeyi amaçlamıştır. Bu savunma düzeni içerisinde özellikle yüksek ve hâkim noktalara yerleştirilen kuleler, savunmacılara kuşatma altındaki düşman üzerine ok, mızrak ve bilhassa taş yağdırma imkânı vermiştir. Böylece taş, yalnızca doğal çevrenin sunduğu bir unsur olmayıp doğrudan askerî bir savunma aracına dönüşmüştür (Korkmaz 2024: 66; Korkmaz, Emir 2025: 11).

Antik döneme ait diğer anlatılar da taşın özellikle dar geçitler ve yüksek arazi koşullarında, etkili bir savunma ve yıpratma aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Thukydides'in Peloponnesos Savaşı anlatısında, Sphakteria'daki çatışmalar sırasında hafif silahlı birliklerin Lakedaimonlular üzerine ok, mızrak ve taşlarla saldırdığı, bu saldırıların toz, gürültü ve çok yönlü baskıyla birleşerek ağır silahlı birlikleri zor durumda bıraktığı görülmektedir. Thukydides, burada taşın yalnızca fiziksel zarar veren bir unsur olmadığını, aynı zamanda düzeni bozan, görüşü engelleyen ve komuta-kontrol imkânını zayıflatan bir savaş aracı hâline geldiğini göstermektedir (Thuc. IV. 34-35). Benzer şekilde Sicilya seferi sırasında Atinalıların dar ve sarp geçitlerde Syrakusalılar tarafından yüksek mevkilere atılan menzilli silahlarla durdurulması, arazi üstünlüğünün geçit kontrolünde nasıl belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Thuc. VII. 78-79).

Polybios'un anlatıları ise bu taktiğin Helenistik dönem savaşlarında da görüldüğünü daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Hannibal'in Alplerden geçişi sırasında yerel topluluklar, yüksek yamaçlardan ilerleyen Kartaca ordusuna karşı kayalar yuvarlamış ve elle taş fırlatmıştır. Polybios'a göre düşmanın yüksek araziden yaptığı bu saldırı, Kartacalıları büyük bir tehlike ve karışıklık içine sürüklemiş, hatta Hannibal'in ordusunun bir kısmını geceyi geçitte, yük hayvanlarından ve süvarilerinden ayrı geçirmek zorunda bırakmıştır (Polyb. III. 53). III. Antiokhos'un Hyrcania seferi örneği de aynı çerçeveyi güçlendirir. Polybios, Labus Dağı geçidinde yolun dar, sarp ve engellerle dolu olduğunu, barbarların geçit boyunca yüksek mevkilleri tuttuğunu, ayrıca ağaç barikatları ve büyük kayalar hazırladığını aktarır. Diogenes komutasındaki okçular, sapancılar ve taş atmada uzman dağcılar ise düşmanın beklemediği şekilde yamaçlara tırmanmış, daha yüksek bir konum elde etmiş ve düşman üzerine mızrak ve taş yağdırarak onları mevzilerini terk etmeye zorlamıştır (Polyb. X. 29-31)

Bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde, Antik Çağ savaşlarında taşın yalnızca rastlantısal ya da ilkel bir savunma aracı olmadığı anlaşılmaktadır. Aksine taş, yüksek arazi, dar geçit, sarp yamaç ve görüş üstünlüğü gibi topografik unsurlarla birleştiğinde stratejik bir savaş aracına dönüşmüştür. Ksenophon, Thukydides ve Polybios'un aktarımları, farklı dönem ve coğrafyalarda benzer bir askerî mantığın işlediğini göstermektedir. Buna göre savunmacılar, araziye kendi lehlerine kullanarak düşmanın ilerleyişini yavaşlatmış, birlik düzenini bozmuş, moralini zayıflatmış ve geçiş hatlarını tehlikeli savunma sahalarına dönüştürmüştür. Dolayısıyla taş atma ve kaya yuvarlama uygulamaları, Antik Çağ dağ ve geçit savaşlarında topografyanın askerileştirilmesine dayalı bilinçli bir savunma stratejisi olarak değerlendirilebilir.

3. Geri Çekilme Anında Taş Saldırısı ve Yakın Koruma Refleksi

Ksenophon, dar geçitte ilerleyen yük hayvanlarının arkadan saldırıya uğramasını önlemek amacıyla ele geçirilen ilk tepeyi savunmasız bırakmamış, burada bir koruma birliği bulundurmıştır. Ardından diğer kuvvetlerle ikinci tepeyi de ele geçirmiştir. Daha sonra "barbarların" bazı mevzileri bilinçli biçimde boşalttıkları, asıl amaçlarının Hellen artçı birliklerine toplu saldırı düzenlemek olduğu anlaşılmıştır. Bu sırada Hellenlerin daha önce ele geçirdiği tepe yeniden düşmanın eline geçmiş, burada bırakılan askerlerin büyük kısmı öldürülmüştür. Ksenophon bunun üzerine ölümlerin alınabilmesi için mütareke görüşmesi yürütmüş, artçı birlikler ile yük hayvanlarının geçişi bu süreçte sürdürülmüştür. Hellenler tepeden inerek düzlüğe ulaşmaya çalışırken Kardukhlar ani ve yoğun bir karşı saldırı başlatmıştır. Savaş naraları eşliğinde girilen bu hücum

⁵ Trabzon'un güneybatısında, Gümüşhane'nin Torul ilçesi yakınlarında yaşayan bir Gürcü kabilesi. Gürcü tarihinde Drilebi adıyla geçer (Ksen. *Anab.* V. 5.2.1).

sırasında, Ksenophon'un bulunduğu mevkiye “barbarların” taş yuvarlama saldırısı sırasında Ksenophon'un maiyetindeki kalkan taşıyıcısı onu terk etmiştir. Bunun üzerine Lousialı Arkadialı ağır piyade Eurylokhos, Ksenophon'un yanına koşarak kendi kalkanını siper etmiş ve onun güvenli biçimde geri çekilmesine yardımcı olmuştur. Bu olayda yüksek arazinin savunmada ne kadar etkili biçimde kullanıldığını bir kez daha göstermiştir. Böylece taş yuvarlama, yalnızca geçidi kapatmaya yarayan pasif bir engel değil, geri çekilen ya da yeniden tertiplenmeye çalışan birlikleri dağıtmayı hedefleyen aktif bir taarruz vasıtası olarak da kullanılmıştır (Ksen. *Anab.* IV. 4.2.13-4.2.20).

Kardukhların yüksek araziden gerçekleştirdiği ani taş hücumu, fiziksel kayıp yanında geri çekilen birliklerin düzenini bozarak onları savunmasız bırakmayı hedeflemiştir. Bu kritik anda Eurylokhos'un kendi kalkanını Ksenophon'a siper etmesi, savaşın kaotik koşulları içinde bireysel sadakat, yakın koruma ve anlık savunma refleksinin önemini göstermektedir.

4. Taokh Kalesi Kuşatması: Bir “Mühimmat Tüketme”⁶ Stratejisi

Hellen ordusu, yedi gün boyunca günde beş fersah ilerleyerek yaklaşık bir *plethron* ⁷(πλέθρον) genişliğindeki Phasis Nehri'ne ulaşmıştır. Buradan ayrıldıktan sonra iki gün içinde on fersah daha yol almış ve dağlık sahadan ovaya inen güzergâhta Khalypsler⁸, Taokhlar⁹ ve Phasianoslar ile karşılaşmıştır. Kheirisophos, yol üzerindeki bu düşman unsurlarını fark edince, orduyu yaklaşık 30 stadion (στάδιον) mesafede durdurmuş ve birliklerin yürüyüş düzeninde ani bir çatışmaya yakalanmaması için diğer generallere kuvvetlerini savaş nizamına almalarını emretmiştir (Ksen. *Anab.* IV. 4.6.4-4.6.6). Taokhların ülkesine giren Hellen ordusu, çeşitli çatışmaların ardından beş gün içinde otuz fersahlık bir mesafe katetmiştir. Ancak Taokhların korunaklı yerleşimlerde yaşamaları ve bütün erzaklarını bu güvenli alanlarda depolamaları nedeniyle ordunun iase kaynakları tükenme noktasına gelmiştir. Bu süreçte Hellenler, içinde ev ya da şehir dokusu bulunmayan; yalnızca erkekler, kadınlar ve çok sayıda hayvanın toplandığı müstahkem bir kalenin yakınına ulaşmıştır. Erzak temin etmenin zorunluluğu karşısında Kheirisophos derhal saldırı emri vermiş; ancak ilk hücum birliğinin geri püskürtülmesinin ardından ikinci ve üçüncü birlikler de aynı şekilde çatışmaya sevk edilmiştir. Bununla birlikte, arazinin son derece sarp olması ve yaklaşma hattının dar bir cepheyle sınırlanması, kuşatma sırasında geniş çaplı askerî güç kullanımını engellemiştir. Ksenophon'un hafif ve ağır piyadelerden oluşan artçı birlikleri bölgeye ulaştığında Kheirisophos, kalenin mutlaka ele geçirilmesi gerektiğini, zira ordunun erzak ihtiyacının buna bağlı olduğunu belirtmiştir. Ardından yapılan değerlendirmede Ksenophon, kalenin neden zapt edilemediğini sormuş; Kheirisophos ise kaleye ulaşan yalnızca tek bir yol bulunduğunu ve bu geçide girenlerin yukarıdan yuvarlanan büyük kayalarla¹⁰ etkisiz hâle getirildiğini ifade etmiştir. Nitekim düşmanın yüksekten uyguladığı bu savunma taktığının yol açtığı ağır zayıat, bacakları ve kaburgaları ezilmiş askerler üzerinden somut biçimde görülmektedir. Böylece metin, dar geçitler ve yüksek arazi avantajı üzerinde kurulu savunma sisteminin Hellen ilerleyişi karşısında ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Ksen. *Anab.* IV. 4.7.1-4.7.4).

Kalenin savunmasında belirleyici unsurun yukarıdan yuvarlanan kayalar olduğunu gören Ksenophon, doğrudan saldırının mevcut koşullarda ağır kayıplara yol açacağını fark etmiş ve savunma hattının işleyişini

⁶ Burada ‘mühimmat tüketme’ ifadesi, savunmacının yüksekten sevk ettiği taş stokunun kontrollü biçimde boşa harcatılması anlamında analogik olarak kullanılmaktadır.

⁷ Yunan ölçü sisteminde plethron, 100 x 100 ποῦς'lık bir alan birimini ifade etmektedir. Bir ποῦς'un uzunluğunun yaklaşık 29,7 cm ile 35 cm arasında değiştiği dikkate alındığında, bu ölçü biriminin karşılık geldiği alanın yaklaşık 882 m² ile 1225 m² arasında değiştiği anlaşılmaktadır (Tozan 2025: 220; Ager 2023: 288).

⁸ Antik Hellen kaynaklarında Khalypsler, Kolkhislilerin komşuları olarak anılmakta; yaşadıkları Doğu Karadeniz bölgesi demir üretimi ve çeliğin erken kullanımıyla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte, Hellen kolonizasyonunun temel nedeninin metal arayışı olduğunu kesin biçimde kanıtlayan yeterli veri bulunmamaktadır (Amm. Marc. XXII. 8.20-21; Demir 2016: 138; Korkmaz, Emir 2025: 389).

⁹ Tao bölgesinin tam olarak hangi sahaya yerleştirilmesi gerektiği konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Mevcut değerlendirmelerde bölge; Yukarı Fırat havzası ile Erzurum çevresi ve Güneybatı Gürcistan arasına, Çoruh Havzası ile Fırat'ın kaynak sahaları arasındaki kuşağa, Erzurum-Erzincan ovalarından Doğu Karadeniz Dağları'nın güney eteklerine, Çoruh'un kaynak bölgesindeki Oltu ve çevresine ya da Sarıkamış ile Aşkale arasındaki alana yerleştirilmektedir. Bu görüşlerden hareketle, Tao bölgesinin Klarçeti'nin güneyinde, Çoruh ve Kür nehirlerinin kaynak sahaları arasında, Tortum ve Oltu çaylarının şekillendirdiği vadiler kuşağında konumlandırılmasının daha isabetli olduğu değerlendirilmektedir (Diakonoff-Kashkai 1981: 48 vd; Subaşı 2013: 706-707; Subaşı 2019: 82 vd.).

¹⁰ Bu yöntemin Antik Çağ'da farklı dönemlerde de uygulandığını görebilmekteyiz. Örneğin Gamala kuşatmasında savunucular, dik yamaçlı ve dar sokaklı kent dokusunun sağladığı avantajı kullanarak Romalıları yukarıdan taş yuvarlamak suretiyle durdurmaya çalışmıştır. Özellikle çöken evlerden elde edilen taşlar, savunma sırasında etkili bir saldırı aracına dönüşmüş ve Romalıların dar alanlarda ilerleyişini daha da güçleştirmiştir. Bu durum, taş yuvarlamanın antik kent savunmasında basit fakat son derece işlevsel bir yöntem olarak kullanıldığını göstermektedir (Culham 2013: 273).

çözmeye çalışmıştır. Bu amaçla önce düşmanın taş yuvarlayabildiği etkili mesafeyi hesaplamıştır. Savunmanın yaklaşık bir buçuk plethronluk bir alanda etkili olduğunu ve bunun büyük ölçüde kaleye çıkan dar yol ile yolun çevresindeki eğimli araziye dayandığını tespit etmiştir. Ayrıca bu hattın bir *plethronluk* kısmının seyrek aralıklarla yükselen çam ağaçlarıyla kaplı olması, saldırgan taraf için doğal siper imkânı sunmaktaydı. Ksenophon, askerlerin bu ağaçların gövdelerini koruyucu unsur olarak kullanabileceklerini, böylece yukarıdan yuvarlanan taşların etkisini azaltabileceklerini değerlendirmiştir. O'na göre savunmacıların asıl gücü insan sayısından ziyade, dar alanda yüksekte aşağıya yönelttikleri taş saldırısında yatmaktaydı. Dolayısıyla bu saldırının ritmini bozmak ve taş stoğunu erkenden tükettirmek, kuşatmanın kırılmasında kilit rol oynayabilirdi. Bu plan doğrultusunda Kheirisophos, Ksenophon ve artçı birliklerin komutanı Kallimakhos öne çıkmış, diğer yüzbaşılar ise askerlerini daha güvenli noktalarda tutmuştur. Kallimakhos komutasındaki yaklaşık 70 asker, sıkı tedbir altında ve tek tek hareket ettirilerek çam ağaçlarının arasına yerleştirilmiştir. Böylece birliklerin toplu hâlde ilerleyerek taş saldırısına açık hedefler oluşturmamasının önüne geçilmiştir. Hellenler doğrudan saldırmamıştır. Önce koruluk hattına ilerleyerek savunmacının tepki vermesini sağlamaya çalışmıştır. Nitekim Kallimakhos, saklandığı ağacın arkasından kısa sürelerle dışarı çıkıp birkaç adım atmış, savunmacılar taş yuvarlamaya başladığında ise yeniden ağacın gerisine çekilmiştir. Bu hareket birkaç kez tekrarlanmış ve her seferinde düşman büyük miktarda taşı boşa harcamıştır. Böylece savunmanın en etkili unsuru olan taş saldırısı, hedefe zarar vermeden tüketilmeye başlanmıştır. Ksenophon'un amacı, savunmacıyı erken tepki vermeye zorlamak, taş stokunu azaltmak ve asıl hücum için gerekli güvenli yaklaşma alanını hazırlamaktır. Bu olay, Hellen komutanlarının yalnızca fiziksel cesaretle değil, araziye ve düşmanın savunma mantığını dikkatle okuyarak hareket ettiklerini göstermektedir. Taş yuvarlama stratejisi, yüksek araziye kontrol eden savunmacılar için oldukça etkili bir yöntemdir. Dar yaklaşma hattı, saldırganların ilerleyebileceği güzergâhı sınırlandırıyor ve yukarıdan bırakılan büyük kayalar bu hattı ölümcül bir savunma alanına dönüştürüyordu. Ancak Ksenophon'un yaklaşımı, bu tür savunmaların mutlak olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü Hellenler, doğal örtüyü siper olarak kullanmak, birlikleri dağınık ve kontrollü biçimde ilerletmek ve savunmacının saldırı refleksini kendi aleyhine değil, kendi lehlerine işletmek suretiyle savunmanın en güçlü unsurunu etkisizleştirmeye çalışmıştır (Ksen. *Anab.* IV.4.7.1-4.7.10).

Taokhlara karşı gösterilen bu harekâta taş yuvarlamanın yalnızca kaba kuvvete dayalı bir savunma yöntemi olmadığını, aksine topografya, menzil ve zamanlamaya bağlı olarak işleyen hesaplı bir taktik olduğunu göstermektedir. Buna karşı geliştirilen Hellen karşı tedbiri de aynı ölçüde hesaplıdır. Burada amaç, taş saldırısını doğrudan göğüslemek değil, doğal siperlerden yararlanarak onun etkisini sınırlamak ve savunmacının elindeki malzemeyi kontrollü biçimde tükettirmektir. Özellikle Kallimakhos'un ağaç gerisinden çıkarak taş yuvarlamayı provoke etmesi, taktik aldatmanın ve kontrollü risk almanın başarılı bir örneği olarak öne çıkar. Dolayısıyla bu anlatı, yüksek arazi savunmasına karşı başarı kazanmanın tek başına askerî kapasiteyle açıklanamayacağını, arazi bilgisi, disiplinli ilerleyiş ve düşmanın saldırı ritmini bozma becerisiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

5. Nehir Geçişlerinde Sapancılar ve Karşı Saldırı Zamanlaması

Kentrites Nehri'nin aşılmasından sonra Kheirisophos, geri çekilen düşman süvarilerini takip etmemiştir. Bunun yerine nehir kıyısındaki tepelerde mevzilenmiş piyadelere yönelmiştir. Süvarilerin kaçtığını ve Hellen ağır piyadelerinin ilerlediğini gören bu birlikler de bulundukları mevzileri terk etmek zorunda kalmıştır. Nehrin karşı yakasında planın öngörüldüğü şekilde geliştiğini gören Ksenophon ise Kardukhlara artçılara saldırmak amacıyla ovaya inmeye hazırlandığını fark ederek nehri geçmekte olan askerlerin yanına geri dönmüştür. Bu sırada Kheirisophos, stratejik tepeleri ele geçirmiş, Lykeios da az sayıdaki süvarisiyle düşmanı takip ederek geride bırakılan yük hayvanlarını ele geçirmiştir. Hellen ordusunun geri kalan unsurları nehri geçerken Ksenophon, Kardukhlara karşı birliklerini yeniden düzenlemiştir. Yüzbaşılara, bölükleri takım esasına göre tertipleyerek *phalanks*¹¹ düzeni almalarını emretmiştir. Aynı zamanda, takviye birliklerin nehir kıyısında savaşa hazır biçimde beklemesini sağlayarak hem geçiş güvenliğini hem de olası bir karşı saldırıya karşı savunma hattını teminat altına almıştır. Metnin asıl dikkat çekici kısmı, Kardukhlara Hellen artçıların sayıca zayıfladığını fark ettikleri anda başlattıkları yoğun saldırdır. Refakatçi kalabalığın ve yük hayvanlarının karşı kıyıya geçirilmesiyle artçı birliklerin görece yalnız kaldığını gören Kardukhlara, bütün güçleriyle yüklenmiş ve

¹¹ Ksenophon ile birlikte bu kelime, tek bir bütün halinde hareket eden, sağ ve sol kanatları ve merkezi olan tekil bir taktik birim haline gelmiştir (Echeverria 2012: 213-214)

Hellenleri ok ve taş yağmuru altında bırakmıştır. Burada taş atışı, dağlık savaş koşullarına uygun, hareketli ve yıpratıcı bir saldırı yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle nehir geçişi gibi düzenin kolayca bozulabileceği bir anda taş ve ok saldırısının devreye sokulması, düşmanın Hellenlerin manevra kabiliyetini sınırlandırmayı ve geri çekilme yahut geçiş düzenini bozmayı hedeflediğini göstermektedir. Ksenophon'un, düşman sapancılar menzile girip taşlar kalkanlara çarpmaya başladığında hücum emri vermesi, taş yağmurunun muharebenin kritik eşiğini belirleyen başlıca unsur hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu baskı karşısında Hellenler, *paian (naíav)*¹² söyleyerek disiplinli bir karşı saldırıya geçmişlerdir. Kardukhların silahlanma tarzı, dağ savaşlarına uygun hafif ve vur-kaç esaslı olduğundan, yakın muharebeye dayalı düzenli Hellen taarruzu karşısında tutunamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ardından borazan işaretiyle Hellen birlikleri düzenlerini bozmadan nehre yönelmiş ve süratle karşı sahile geçmiştir. Her ne kadar düşmanın bir kısmı geri dönerek ok atışlarıyla bazı askerleri yaralamış olsa da Hellenlerin büyük bölümü geçişi başarıyla tamamlamıştır. Bu çerçevede, nehir geçişi sırasında taş yağmurunun, fiziksel kayıpların yanı sıra psikolojik baskı yaratarak düzeni bozma ve artçı birlikleri yıpratma işlevi gören stratejik bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Ksen. *Anab.* IV.4.3.23-4.3.33).

Olay	Topografik bağlam	Taş kullanım tekniği	Taktik işlev	Hellen karşı önlemi
Kardukh geçitleri	Dar boğazlar, sarp yamaçlar ve yüksek geçit hatları	Taş atışı ve taş yağışı	Artçı birlikleri yıpratmak, yürüyüş düzenini bozmak ve ilerlemeyi yavaşlatmak	Yüksek noktaları ele geçirme, alternatif güzergâh belirleme ve gönüllü birliklerle kritik araziye kontrol altına alma
Dar geçitte devasa kayaların kullanımı	Uçurum kenarlı dar geçitler ve vadi hattı	Büyük kayaların yukarıdan yuvarlanması	Geçidi işlevsiz hâle getirmek, geçiş hattını kapatmak ve savunma alanını genişletmek	Düşmanın gerisine dolaşma, hâkim tepeyi ele geçirme ve yan baskı kurma
Geri çekilme anındaki taş saldırısı	Eğimli arazi, geçit çevresi ve yüksek savunma noktaları	Taş yuvarlama ve yakın mesafeli taş saldırısı	Geri çekilen birlikleri dağıtmak, artçıları baskı altına almak ve çözülmeyi hızlandırmak	Yakın koruma refleksi, artçı düzenini muhafaza etme ve kontrollü geri çekilme
Taokh kalesi	Tek yaklaşma hattına sahip yüksek kale mevki	Büyük taşların savunma amaçlı yukarıdan sevk	Kuşatma girişimini kırmak, yaklaşma hattını savunmak ve saldırganı geri püskürtmek	Doğal siperlerden yararlanma, savunmacının taş stokunu tüketirme ve uygun anda hücum etme
Kentrites Nehri geçişi	Nehir hattı, kıyı geçiş noktaları ve dar geçiş alanı	Taş atışı	Geçiş düzenini bozmak, nehri aşan birlikleri baskı altına almak ve hareketi yavaşlatmak	Zamanlanmış hücum, hızlı geçiş ve birlik düzenini koruyarak nehri aşma

Tablo 1. *Anabasis* IV. Kitap'ta taşın savunma amaçlı kullanımının farklı topografik bağlamlarda nasıl değiştiğini ve Hellen birliklerinin buna karşı geliştirdiği taktik uyarlamaları özetlemektedir.

Sonuç

Ksenophon'un *Anabasis* IV. Kitap'ında yer alan anlatılar, taş yağışı ve taş yuvarlama uygulamalarının dağlık arazi savaşlarında tesadüfî veya rastgele başvurulmuş savunma yöntemleri olmadığını göstermektedir. Bu uygulamalar, belirli topografik koşullar içinde işlev kazanan bilinçli savunma teknikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kardukhlar ve Taokhlar örneklerinde görüldüğü üzere, yüksek araziye hâkim yerel topluluklar dar geçitleri, sarp yamaçları, vadi hatlarını ve nehir geçişlerini askerî bakımdan denetlenebilir alanlara dönüştürmüştür. Bu bağlamda taş, doğal çevrede hazır bulunan basit bir malzeme olmanın ötesine geçmiş ve savunma düzeninin etkili bir unsuru hâline gelmiştir.

İncelenen örnekler, taş kullanımının topografik bağlama göre farklı taktik işlevler üstlendiğini ortaya koymaktadır. Kardukh geçitlerinde taş yağışı, ok ve sapan saldırılarıyla birlikte artçı birlikleri yıpratmaya, yürüyüş düzenini bozmaya ve ilerleyiş hızını düşürmeye yönelik bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır. Dar geçitlerde yukarıdan bırakılan büyük kayalar, geçiş hattını kapatan ve düşmanı belirli güzergâhlara yönlendiren

¹² Hellen askerî pratiğinde savaş öncesi veya hücum anında icra edilen, dinsel çağrışımı güçlü, moral yükseltici ve toplu ritim sağlayıcı bir ilahi veya nida biçimidir (Correa 2009: 99-112; Bowra, Krummen 2016).

bir geçit inkârı tekniğine dönüşmüştür. Geri çekilme anlarında taş yuvarlama, düzeni bozulan birlikleri dağıtmayı amaçlayan aktif bir taarruz aracı olarak öne çıkmıştır. Taokh kalesi örneğinde ise bu yöntem, tek yaklaşma hattına sahip yüksek bir mevkiinin savunulmasında kuşatma kuvvetlerini durdurmaya ve yaklaşma koridorunu denetim altında tutmaya yarayan planlı bir savunma mekanizması olarak kullanılmıştır. Nehir geçişlerinde uygulanan taş atışları da geçiş düzenini bozmayı, birlikleri yıpratmayı ve psikolojik baskı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle taş yağışı ve taş yuvarlama, düşük teknolojili fakat yüksek taktik değer taşıyan savunma araçları olarak değerlendirilmelidir. Bu yöntemlerin etkisi, yalnızca taşın fiziksel ağırlığından kaynaklanmamaktadır. Yükseklik farkı, eğim, dar geçit, sınırlı manevra alanı ve görüş üstünlüğü gibi unsurlar, taşın tahrip gücünü ve psikolojik etkisini artırmıştır. Dolayısıyla Ksenophon'un aktardığı örneklerde topografya pasif bir çevre unsuru olmaktan çıkarak savunmanın doğrudan parçası hâline gelmiştir.

Anabasis IV. Kitap'taki anlatımdan, Hellen komutanlarının bu savunma biçimleri karşısında pasif kalmadıkları ve arazi koşullarına uygun karşı taktikler geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Ksenophon ve diğer komutanlar, araziye dikkatle okuyarak alternatif güzergâhlar belirlemiş, kritik yükseklikleri ele geçirmeye çalışmış, doğal örtüyü siper olarak kullanmış ve savunmacıların taş stokunu kontrollü biçimde tüketirmeye yönelik karşı taktikler geliştirmiştir. Özellikle Taokh Kalesi örneğinde görülen taş stokunu boşa harcatma yöntemi, Hellen birliklerinin düşmanın savunma düzenini çözebildiğini göstermektedir. Bu örnek, saldırı zamanlamasını yönetme ve riskli yaklaşma hattını kontrollü biçimde aşma becerisinin önemini de ortaya koymaktadır.

Ksenophon'un aktardığı örnekler, dağlık bölgelerde yerel toplulukların düzenli ordular karşısında araziye etkili bir savunma unsuruna dönüştürebildiğini göstermektedir. Taş, uygun topografik koşullarda ilerlemeyi yavaşlatan, geçiş hatlarını denetleyen, birlik düzenini bozan ve moral üzerinde baskı kuran işlevsel bir savaş aracına dönüşmüştür. Bu nedenle Ksenophon'un anlatısı, Antik Çağ dağ savaşlarında çevresel koşulların, hareket kabiliyetinin ve taktik uyarlanabilirliğin belirleyici rolünü göstermesi bakımından önemli bir askerî gözlem metni olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Ammianus Marcellinus (1986). *The Later Roman Empire* (A.D. 354–378), (W. Hamilton, Trans.; A. Wallace-Hadrill, Intro. and Notes). London: Penguin Classics.
- Ksenophon (2015). *Anabasis: On Binler'in Dönüşü*, (A. Çokona, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polybios (1889). *The Histories of Polybios*, (E. S. Shuckburgh, Trans.; Vol. 2). London: Macmillan.
- Thucydides (2013). *The History of the Peloponnesian War*, (R. Crawley, Trans.). St. Louis, MO: Roman Roads Media.

Modern Kaynaklar

- Ager, Anton (2023). *Aspekte sozialer Interaktion im Söldnerheer von Xenophons "Anabasis"*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Innsbruck: Leopold-Franzens-Universität Innsbruck.
- Barton, C. Hacker (1968). "Greek Catapults and Catapult Technology: Science, Technology, and War in the Ancient World", *Technology and Culture*, C. 9, S. 1, s. 34-50. <https://doi.org/10.2307/3102042>.
- Bowra, Cecil Maurice; Krummen, Eveline (2016). "Paeon", *Oxford Classical Dictionary*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.4643>.
- Campbell, Duncan B. (2003). *Greek and Roman Siege Machinery 399 BC–AD 363*. Oxford: Osprey Publishing.
- Campbell, Duncan B. (2011). "Ancient Catapults: Some Hypotheses Reexamined", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, C. 80 S. 4, s. 677-700.
- Corrêa, Paula da Cunha (2009). "Musical Instruments and the Paeon in Archilochus", *Synthesis*, S. 16, s. 99-112.
- Culham, Phyllis (2013). "Imperial Rome at War", Brian Campbell; Lawrence A. Tritle (Ed.), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World* (s. 236-260). Oxford: Oxford University Press.
- Dan, Anca (2014). "Xenophon's Anabasis and the Common Greek Mental Modelling of Spaces", (Ed. Kai Brodersen Geus; Marco Thiering), *Features of Common Sense Geography: Implicit Knowledge Structures in Ancient Geographical Texts* (s. 157-198). Wien: LIT Verlag.
- Dandamayev, Muhammad A. (1990). "Carduchi", *Encyclopaedia Iranica*, C. IV, Fasc. 7, s. 806.
- Demir, Muzaffer (2009). "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi Khalybler", (Ed. Güven İlter), *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu* (s. 67-85). Giresun: Giresun Belediyesi Yayınları.
- Demir, Muzaffer (2016). "Hellen (Yunan) Kolonizasyon Dönemi Etnasında Hellen-Kolkhis (Gürcistan) İlişkilerinin Başlangıcı ve Süreci Üzerine Değerlendirmeler", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 38, s. 135-154.
- Diakonoff, Igor M.; Kashkai, S. M. (1981). *Geographical Names According to Urartian Texts*. Wiesbaden: Reichert.
- Echeverría, Fernando (2012). "Hoplite and Phalanx in Archaic and Classical Greece: A Reassessment", *Classical Philology*, C. 107, S. 4, s. 291-318. <https://doi.org/10.1086/666924>.
- Encyclopaedia Britannica* (t.y.). "Euphrates River". <https://www.britannica.com/place/Euphrates-River> [Erişim Tarihi: 17.03.2026].
- Harman, Rosie S. (2015). "Colonisation, Nostos and the Foreign Environment in Xenophon's Anabasis", Rebecca Futo Kennedy; Molly Jones-Lewis (Ed.), *The Routledge Handbook of Identity and the Environment in the Classical and Medieval Worlds* (s. 133-150). London: Routledge.
- Korkmaz, Kadri Celil (2024). Antik Çağ'da Pontos, Kolkhis ve Sindike Bölgesi Halkları: Mücadele ve Strateji. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Kadri Celil; Emir, Osman (2025). "Antik Çağ'da Pontos ve Kolkhis Halklarının Savunma Stratejileri: Coğrafya, Diplomasi ve Askerî Taktikler", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 24, s. 387-402.
- Köroğlu, Kemalettin (2012). *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lee, John W. I. (2007). *A Greek Army on the March: Soldiers and Survival in Xenophon's Anabasis*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lucas, Thierry (2022). Early Greek Catapults and “First-generation Artillery Towers”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, C. 71, S. 2, s. 130-149. <https://doi.org/10.25162/historia-2022-0005>.
- Marciak, Michał (2012). “The Historical Geography of Gordyene. Part 1: Classical Sources”, *Anabasis. Studia Classica et Orientalia*, S. 3, s. 173-213.
- Marsden, Eric William. (1969). *Greek and Roman Artillery: Historical Development*. Oxford: Clarendon Press.
- Moore, Rosemary (2013). “Generalship: Leadership and Command”, (Ed. Brian Campbell; Lawrence A. Tritle), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World* (s. 457–473). Oxford: Oxford University Press.
- Onüçyıldız, Mustafa; Abdulmohsin, Mohammed Shareef; Büyükkaracıgan, Naci (2016). “Fırat-Dicle Havzası ve Irak Su Yapıları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S.12, s. 118-151.
- Rihll, Tracey Elizabeth. (2007). *The Catapult: A History*. Yardley, PA: Westholme Publishing.
- Rood, Tim (2014). “Space and Landscape in Xenophon’s Anabasis”, (Ed. Katherine Gilhuly; Nancy Worman), *Space, Place, and Landscape in Ancient Greek Literature and Culture* (s. 63–93). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rossi, Cesare (2012). “Ancient Throwing Machines: A Method to Calculate their Performance”, *Mechanism and Machine Theory*, S. 51, s. 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.mechmachtheory.2011.12.008>.
- Soedel, Werner; Foley, Vernard (1979). “Ancient Catapults”, *Scientific American*, C. 240, S. 3, s. 150-161.
- Subaşı, Ömer (2013). “XI. Yüzyılda Tao-Klarceti Bölgesinde Türk Hâkimiyeti”, *Turkish Studies*, C. 8, S. 5, s. 705-731.
- Subaşı, Ömer (2019). “Artvin ve Çevresinde Türk Hâkimiyeti”, (Ed. Neslihan Yavuz). *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. (s. 82-106). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Tozan, Mehmet (2025). “Mali ve Hukuki Açılardan Epikrates’in Vasiyetnamesi”, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, C. 19, S. 1, s. 215-240.
- Tuplin, Christopher J.; Brennan, Shane (2022). “From the Tigris to the Sea: The Problematic Geography of Anabasis Book 4”, (Ed. Tim Rood; Melina Tamiolaki). *Xenophon’s Anabasis and Its Reception* (s. 105–129). Berlin: De Gruyter.
- Yiğit, Turgut (2020). *Eski Mezopotamya Tarihi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.

Etik kurul izni: Çalışmada herhangi bir etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: There is no need for any ethical committee approval for the study.

Destekleyen kurum / kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Supporting-sponsor institutions or organizations: No support was received from any institution/organization.

Katkı oranı: Tek yazar %100.

Author contribution percentage: Sole author.

Çıkar çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of interest: There is no conflict of interest.

Yapay zekâ kullanımı: Çalışmada yapay zekâ kullanılmamıştır.

Use of artificial intelligence: Artificial intelligence was not used in the study.

Bu dergide yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarda olup, CC-BY lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.
The copyrights of the works published in this journal belong to the authors, and they are published as open access under the CC-BY license.